

BÚCSÚ SZABADKÁTÓL

PETKO VOJNIC PURČAR

Az utóbbi időben fogytán az erejük és határozottságuk ahhoz, hogy a tulajdon negyedüknél nagyobb terepet uraljanak. Nincs, aki igazából utat vágna nekik, magára vállalva a legnagyobb terhet, amikor kezdetét veszi a hajcihő és a verekedés. Nagy reményeket fektetnek ugyan a kis Luka izmaiba, ám a fiú annyira békétűrő és közönyös, akár a hasas tőhén. Ha ott is van a kavarodás közelében, semleges szemlélként viselkedik, majd nyomban el is illan, magára hangyva Kalort, Joškót, Tomét, Ivant és Milošt, hogy egyedül vágják ki magukat a szószból, amibe keveredtek.

A Gátat lakják, azt a negyedet, amely a kistemplomtól, a vásártértől és a kálváriától a Bajai útig és a Kőríg terjed, de szinte vonzólvda. Ezután már csak a tűzoltó-laktanya következik, majd a város központja felé tartó széles, egyenes utcák. A perpatvarok általában a városnegyedek peremén robbantak ki, vagy a külvárosban, vagy magában a központban, ahol a tánctermekek, a korzó, a bisztrók, a mozik, a színházak, az irodák és az üzletek vannak, kissé odébb meg a vasúti pályaudvar. A fiúk párducként védelmezték a saját területüket, szülőnegyedüket, s jaj volt annak, aki vakmerően idegen földre merészelve tenni a lábát, főként éjszaka, ha valami nagylányt szeretett volna hazakisérni. Ha ez megesett, a tettesnek elnézést kellett kérnie és meg kellett követnie Kalort, hogy ekként mentse a bőrért; ellenkező esetben személyleírása változáson esett át — szeme alá monoklit kapott, meg egyéb dudorok is támadtak teste számos pontján.

Mivel szolgálhatott rá Kalor arra, hogy ő legyen a csoport, pontosabban a gáti banda vezére? Fizikumá alapján aligha. Testmá-gassága, némi jóindulattal szemlélve, átlagos, amúgy meg vékony, mint a nádszál, keze nőies, izomzata elhanyagolható, arca nyúzott, szeme ugyan izzó, ám pillantásából véletlenül sem olvasható ki,

hogy mire szánta magát, mit vett a fejébe. A korzón, a táncon vagy a moziban sötétkék öltöny a viselete: ettől egész alakja megnyúlik, s még inkább kitetszik törekeny termete. Szülei ekkor már rég levették róla a kezüket. Különben télen-nyáron zöldséget és gyümölcsöt árultak a piacon. Kalor galambászatra adta a fejét, magasszállókkal bajlódott. Rendkívüli látvány volt, amikor fehér, szürke, fekete és vörös színű magasszállói körözve hódították meg az egyre távolabbi és magasabb térségeket, majd eltűntek a felhők között, és csak két-három óra múltán ereszkedtek le ismét, már kifulladásra, a háztetőre. Ez a kerengő, örvénylő repülés általában az idegen galambokat is vonzza. Követik a csillogó rajt, vagy csak leszállnak a tetőromra, ahol a lábuk fából készített csapdába szorul, de a csapda lehet kisebb drótkalitka is. Ám tekintsünk el a galambászattól (bár elég sokat lehetett keresni a galambokon, szinte meg lehetett belőlük élni), és vegyük sorra Kalor egyéb dolgait. Amikor egyszer megkérdezték Đura Pupetát, a negyed tréfamesterét, hogy miért oly félelmetes és veszélyes Kalor, valami népdalból idézett a hősi szívről, vagyis hogy ebben van annak titka, hogy még az öklöző és cselgáncsozó legények is tartanak tőle. Kalor emellett még valamiben felülmúlhatatlan volt: a rövid nyelvű és könnyű kisbalta kezelésében, amely az indián tomahawkra hasonlított. Boszorkányos ügyességgel tudott vele bánni. Különben pedig befért a kabátja belső zsebébe, és egyáltalán nem látszott. Általában csak akkor vette elő, amikor kénytelen volt belátni, hogy ellenfelei is hasonló eszközökhöz folyamodnak, vagyis vasrúddal, bottal, késsel, kerékpárlánccal törnek rá. Kalor kisbaltája főként a zentai Zorannak és a kertvárosi Rudinak vésődhetett az emlékezetébe.

Joško, Tome, Ivan és Miloš — ők alkották a banda magvát — szintén felszerelték magukat hasonló kellékekkel: az első vasrúddal, a második bicskával és bokszerral, a harmadikuk, Ivan, kerékpárlánccal, a negyedikük, Miloš pedig ólomgolyókkal ellátott korbáccsal. A nagyobb, városnegyedek közötti ütközetek során Kalor harminc-negyven, bokszerokkal, füttyülőkkel, lécekkal, ke-repelőkkel, vasrudakkal, korbácsokkal, derékszíjakkal és más egyébvel felfegyverzett fiúra számíthatott. Több fiú is akadt a kerületben, de ezek idegenkedtek a verekedéstől. Pontosabban, ha ki is álltak a többi, tűzkeresztségen már átesett fiú mellett, már az első bevett orr látványa menekülésre készítette őket. Érdekes, hogy az elszánt csatáknak mindig számos sérültje, sőt súlyosabb sebe-

sültje is akadt, ám halálos áldozatuk soha. E háború utáni években a rendőrség sem igen találta fel még magát, és sehogyan sem tudta elejét venni a garázda bandák egymás után való alakulásának. Évekre volt szükség ahhoz, hogy végleg felszámolják az egymással ifjonti hévvel szembeszálló társaságokat.

Amikor Kalor bandája időszakos fegyvernagyvást ért el a környező negyedek legényeivel, ilyenkor általában a „vidékiekre” vettette magát, akik valami tanfolyam vagy iskola elvégzése céljából érkeztek a városba. Többségük tanulmányait a háború szakította félbe. Bajuszos, komoly hegylakók voltak, meg efféle szerzetek. A viseletük és a beszédük is más volt, s a hazai legényekkel igen magas lóról váltottak szót, úgyhogy nem csoda, ha több sikert értek el a lányok körében. Ez gyakori kiobbantója volt a verekedéseknek. Az osztozkodás általában a táncon kezdődött, amikor a helybeli fiúk és az iskolások ugyanazokat a lányokat kérték fel, akik ugyan vonakodtak, mert tisztában voltak vele, hogy semmiképpen sem lesz jó vége annak, bárhogyan is döntenek. Az egyik fiú kénytelen-kelletlen meg fog rövidülni, csorba fog esni férfiúi tekintélyén, s ezt akként fogja értelmezni, hogy valamennyi jelenlevő az ő megaláztatásán és vereségén kuncog. Az összecsapások azonban ritkán játszódtak le a helyszínen. Egy kézmozdulattal vagy átható pillantással adták a másik tudtára, hogy a tánc után majd az udvaron vagy az utcán találkozhatnak, és ott fognak megverekedni. Ám a fiúk ritkán hagyták el a termet egymagukban. Ismerőseik is követték őket, nem azért, hogy elfogulatlan szemlélői legyenek a viadálnak, hanem ők maguk is nyomban bekapcsolódtak a párharcba, amikor látták, hogy pártfogoltjuk nem eléggé erélyes, illetve hogy sorra kapja az ütésekkel, amelyekre alig vagy sehogyan sem válaszol. Ilyenkor a jelenlevők két részre szakadtak, akik pedig véletlenül csapódtak közéjük, már a nyúlcipőt próbálgatták, bár ennek ellenére, ha nem volt elég sebes az észjárásuk, kinézett nekik egy-két pofon, vagy a fejükön támadt nem oda illő dudor, de kaphattak a hátukra, sőt a gyomrukba is. A verekedés ilyenkor már futótűzként terjedt. Új erők szálltak be, és a küzdőtér is tágult: ha a verekedés történetesen az udvaron tört ki, hamarosan áterjedt az utcára is — a kezek motollaként jártak, sőt voltak, akik a lábukat is használták, egyesek horkantottak, segítségért kiáltottak, erőlködtek, fenyegetőztek, káromkodtak, jajgattak, vagy váratlanul síri csönd állt be. A halál fagyos nyelve végignyalt a fiúk képén. Ekkor hirtelen észhez tértek, erőt vett rajtuk a félelem, az

iszonyat, a balsejtelem, s ahelyett, hogy a harci taktika értelmében még elszántabban vetették volna magukat ellenfeleikre, hátrálni kezdtek, majd barátaikat magukra hagyva megfutamodtak a küzdőtérrel.

Kalor bandáján kívül még tizenhárom szerzett magának hírnevet: Peróé a Körből, Lelóé Kisbajmokról, Bencié Bajnátból, Zorané Zentáról, Bracóé Vucsidolból, Rudié a Kertvárosból, Jencié a Bajai útról, Bodóé, Lalóé és Bakšáé a központból, Béláé az epreserdőből, Gézáé Radanovacról és Matijáé Sándorból. A többi kerületben csupán kisebb csoportok vagy egyének tevékenykedtek, akik erőik és energiájuk nagyobb részét szintén verekedésekbe ölték, bár semmiféle hírt sem tudtak maguknak kíváncsolni. Így hát gyakran arra kényszerültek, hogy valamelyik szomszédos negyed bandájához csatlakozzanak.

A rendbontás és a verekedés állandóan a levegőben lógott, a forró június hónapban éppúgy, akár a fagyos decemberben. Nyaranta Kalor cimborái estétájban rendre összegyűltek a széles, poros utcákból, és megszállták a térséges, fűves benőtt árokpártot a vezér háza előtt. Valamennyien himbálózó járással érkeztek, szemre teljesen közönyösen, s míg egy részük bátran behatolt Kalorék udvarára, a többiek addig lustán heverésztek a fűben, s figyelték a járókelőket, a ritkán arra vetődő gépkocsikat vagy kamionokat, amelyeknek nyomán a felvert por szemöldökükre rakódott. Ez a sorsa valamennyi síkvidéki külváros lakójának. Ezeken a gyülekezeteken, tanyázásokon, lebzseléseken legcsendesebben a serdülő gyerekek viselkedtek, mialatt a közismert vitézeket bámulták, s hallgatták a nemrégiben esett ütközetek történetét. Az idősebbek közül a legnagyobb szótehetséggel — amely szinte már a színészi fokot is megközelítette — Ivan rendelkezett, akit különben Biciklinek hívtak (verekedés közben senki sem bánt nála ügyesebben a kerékpárlánccal). Egy időben azt mesélték, hogy egymaga képes volt széthajtani egy sereg idegen fiút, mégpedig úgy, hogy seregve forgatta maga körül a kerékpárláncot, s a körötte állók fejére, vállára és hátára sújtott vele. A több éven át tartó marakodásokban két maradandó heget szerzett: az egyik az arca közepén volt, a másik pedig bal karja csuklóján. Amikor előadta verekedései sorát, nem engedélyezett semmiféle közbeszólást vagy kérdést sem. Ha véletlenül meg is hallotta valamelyiket, süketnek tette magát — nem lehetett egykönnyen zavarba hozni. Csak annyit mondott el nagy hangon, amennyit feltétlenül fontosnak

tartott. S hogy mi az a legfontosabb, azt kizárólag csak ő tudhatta, aki valójában az események sorát alakította. Csupán amikor vége szakadt a történetnek, akkor következhetett valami ártalmatlan kérdés, de csak azzal kapcsolatosan, amit fejtegetéseiben már korábban érintett. Azokat a tolakodókat viszont, akik mindent alaposabb megvilágításban és részletesebben szerettek volna hallani, egyszerűen a szemtanúkhöz utalta.

Kalor és Béla megegyeztek abban, hogy egy szerdai napon futballmérkőzést fognak vívni az epreserdőben, mégpedig a segédpályán, mivel a rendes pályát szakadatlanul lefoglalják az üzemi és a szakszervezeti csapatok. Azt már eleve eldöntötték, hogy a késeket és a bokszeroakat otthon hagyják, s a lehető legsportszerűbben fognak viselkedni.

A mérkőzés pontban délután háromkor vette kezdetét. A két legénység a legkülönbözőbb mezeket öltötte magára, egymástól igen elütő színű trikókat, gatyákat, melegítőruhákat és foltos nadrágokat viseltek, amelyeknek szarát egyszerűen felgyúrték. Kalor legénysége már kezdetben keményen rohamozott, oly nagy volt a kezdeti iram, hogy attól lehetett tartani, nem fogják így kibírni a mérkőzés végéig. Hatalmas lendülettel lőttek kapura, de rúgásait sorra elvétették, hiába igyekeztek lábujjukkal megcsavarni lövéseiket, hogy a labda féloldalgósan hulljon alá, rácsapódva a mellkasokra és a vállakra: sehogyan sem született egyetlen gól sem. Pedig számtalan alkalma adódott Kalor legénységének, főleg miután sikerült kicseleznie az ellenfél teljes védelmét, s valaki a jobb szárnyról a kapu elé továbbította a labdát, ahol is a középcsatár várta, de ahelyett, hogy a hálóba vágta volna, ügyetlenül a futópályát vette célba. A szurkolóként jelenlevő kölykök dühödten fütyögtek, de csupán addig, amíg Bicikli, aki mások csépelésében igen ügyes volt, de a labdarúgáshoz nem értett, a földön hevert. Ha továbbra is nevetnek rajta, pillantása bizonyára feltartóztatja őket, mintha elvágta volna a hangzavart. Bicikli viszont felállt, és leporolta nadrágját. Erre, persze, csönd lett. Olyan lélektani némaság, amely nem csupán a játékot vagy a sportot jellemzi, hanem az emberi élet dramatikus pillanatait, akár a legártatlanabb helyzetekben is.

A mérkőzés végéig valóban minden az előzetes megegyezés szerint zajlott le. Durva beletalpalások nem estek, a szitkozódást, egymás anyja emlegetését szintén mellőzték, az egymással hajbakapókat is széjjelválasztották, s a játék természetes ütemben folyt

mindvégig. Ám amikor véget ért, a már említett kis Luka, aki — mint korábban is szó volt róla — sohasem vette ki részét a verekedésekből, jókora barackot helyezett el az ellenfél kapusának, Pipicának fején, aki viszont szamuráj módra tudott bánni a vaskampós juhászbottal. Pipica erre egy ütést mért Luka vállára, s amikor ez utóbbi békülékenyen kezét nyújtotta feléje, akkora pofont kapott, hogy hatalmas teste szinte megtántorodott, majd szemét kidüllesztve hebegni kezdett. Végül fél kézzel megragadta Pipica melegítőruháját, a magasba emelte, s Béla csapatának tagjai közé vágta, akik máris a segítségére rohantak. Mialatt Kalor, Joško, Bicikli, Tome és Miloš elképedve nézték, miként veti Luka a földre Pipicát és tiporja el Béla elszánt legényeit, tehát még mielőtt magukhoz térhetek és támogatásukról biztosíthatnák volna, akkorra kollégájuk az ellenséges csapat felét felmorzsolta, akár valami döhöngő Anteusz, bár a fiúk közül senki sem hallott még erről a mitikus hősről. Mit jelentsen ez? — tette fel hitetlenkedve a kérdést Béla a mosolygó Kalornak. Tulajdon pályájukon rakja meg őket az erős, ám igencsak tunya Luka! Mi akar ez lenni? Ám nehogy általános verekedéssé fajuljon a dolog, Kalor odaugrott, és lefogta a kis Luka kezét, bár már maga a fiú is csodálkozott a tulajdon erején és indulatán. Mormolt valamit, amit sem kiíeszélésnek, sem újabb fenyegetésnek nem lehetett betudni, bár artikulálatlan hangja mindkettőt tartalmazta. Hogy elterelje a figyelmet erről az incidensről, Béla valamennyi fiút meghívta egy sörre a közeli vendéglőbe, valahol a tenisz- és a kosárlabdapályák között. A fiúk kissé iszogattak, s hogy kedvük vidámabbra fordult, dühük is elszállt. Ám a fő beszédtema, amelyet hosszasan kerülgettek, majd egyre-másra megint sorát ejtették, mégiscsak a béketűrő kis Luka hatalmas ereje maradt. Volt, aki Robin Hood Little Johnjával vetette össze, akit a képregényekből és a moziból mindenki ismert.

Azt már nem lehetne pontosan megállapítani, hogy a kis Lukának megnyerte-e a tetszését a pofozkodás, támadt-e ettől valami új felismerés benne, valami megmagyarázhatatlan rádöbbenés, amely fél évszázados álmából való ébredését jellemezte, ám végül is, Kalor legényeinek határtalan öröme ráállt, hogy a műszaki középiskolában részt vegyen egy vidékiekkel való leszámolásban. Kalor legutóbbi nagylánya, bizonyos fekete hajú, őzikeszemű és karcsú Jagica, aki nem volt ugyan valami cicomás, de a szemrevalóbb fiúk tekintetétől sem riadt vissza a táncon, ez alkalommal hatal-

mas pofont kapott egy jóképű és bajuszos iskolástól, aki hiába invitálta táncra. Eleinte úgy tűnt, hogy a dolog ennyiben fog maradni. Ám Jagica mégis felzokogott. Kalor abban a pillanatban a terem másik végében, a rögtönzött söntésnél tartózkodott. Miloš, aki Jagica közelében táncolt, szemtanúja volt az egész jelenetnek. Partnerét magára hagyva Jagicát kezdte vigasztalni, s közben a nyakát nyújtotta, hogy megállapítsa, mely irányban távozott a mérénylő. Mivel az illető igen hórihorgas volt, ez nem volt nehéz. De ekkorra már Kalor is ott termett két üveg kabezóval. Miloš izgatottan elhadarta neki, hogy mi történt. Kalor Jagica kezébe nyomta az üvegeket, majd áthatót füttyentett, mintha a magasszálló galambokat riasztaná. Már rohant is Bicikli, Joško, Tome, Luka és még két-három fiú, s Miloš azon nyomban vezette is őket kifelé a telifüstölt és izzadságszagú teremből. A folyosón már egy csapatnyi iskolás várta őket, készenlétben tartva a derékszíjakat, a léceket, a bokszerokat és a szőlőkarókat. A bajuszos, aki megpofozta Jagicát, az élükön állt, és kihívóan vigyorgott, a háta mögött pedig valamit szorongatott, talán titkos fegyverét. Mivel a kis Luka állt legközelebb a berzenkedő iskolásokhoz, nyomban kapott is egyet ököllel a képébe, majd rögtön utána a bajuszos hetvenkedő csapta fejbe a háta mögött rejtegetett hokiütővel. Kalor és a fiúk első ízben találkoztak ezzel a fegyvernemmel. A mackótermetű kis Luka azon nyomban meg is ragadta az ütőt, s kitépte a bajuszos kezéből, majd kettétörte a térdén. Ettől a többi fiú vérszemet kapott. Kezükhöz kapták hidegfegyvereiket, s olyan kavargást meg verekedést váltottak ki, hogy valami véletlen szemlélő azt sem tudta volna teljes bizonyossággal meghatározni, hogy ki kinek az ellenfele. A verekedés hulláma lassan előzönlött az udvart is, majd a folyosókra terjedt. Kalor legényei harcedzett spártaikként szorították be a vidékieket egy hosszú, dohos folyosóra. Valaki a közelben nagy hangon a rendőrségért telefonált, illetve úgy üvöltözött a kagylóba, hogy Kalor minden szavát tisztán kivehette. A gátiak vezetője ekkor jelt adott a visszavonulásra. Amikor a kijáráshoz értek, valaki az első emeletről egy fahasábot hajtott utánuk, amelyik fejbe találta a kis Lukát. Feje tetején szétrepedt a bőr, haját és arcát előntötte a vér. Mintha sűrű gyümölcsszörpbe nyomta volna a fejét. Iszonyatos indulat lángolt fel benne, és mindenáron vissza akart térni, ám Kalor nem engedte, hanem odanyújtotta neki fehér zsebkendőjét. Amíg az iskolaudvar drótkerítésén vágott szűk nyíláson igyekeztek kifelé a sötét mellék-

utcára, már hallhatták a rendőrökcsik szirénáinak üvöltését. Majd minden elcsendesedett. A galambpiacnál váltak el. Mindenki hazafelé indult. Még az este letartóztatták Kalort is meg a fiúkat is, közöttük olyanokat, akiknek sejtelve sem volt a történetekről. A börtön hideg előcsarnokába zsúfolták valamennyiüket, ahonnan egyenként szólították őket a kihallgatásra, amely iszonyatos gumibotozás közepette zajlott. A jajgatás az egész börtönt betöltötte. Kékre és dagadra verve csak reggel felé engedték őket haza. Kalornak a bal szeme fölött felrepedt a szemhéja. A kis Luka fejese jelentős mértékben megnagyobbodott. Milošnak odalett egy foga. Joškónak a veséit verték. De a többiek is hasonlóképpen jártak.

Ez az új rendőrségi módszer lassan bejáródott és eredménnyel járt. A fegyveres, vállas, küzdősportokban jártas milicisták sorra hatoltak be a lakásokba és a házakba, kiáltoztak, fenyegetőztek, meg akiket kerestek, azokat le is tartóztatták. A fiúk némelyike elárulta társait. Mások kitalált történetekkel akarták lóvá tenni a rendőrséget, hogy így mentsek bőrüket.

Végül Kalor egymagára maradt, de ugyanígy járt a kisbajmoki Lela, a bajnati Benci, a zentai Zoran, a vucsidoli Braca, a kertvárosi Rudi, a Bajai úti Jenci, aki igen korán elhunyt (a kapott ütésektől-e vagy cukorbetegségben — nem tudni) meg Boda, Lale és Bakša is a városközpontból, azután az epreserdei Béla, valamint Géza és Matija is.

Kalor letörtén, megzavarodva és megrettenve már csupán a galambokkal foglalkozott, míg csak egy este ittas állapotban a gáti Három vadászhoz címzett vendéglőben le nem szúrt egy szintén italos vasutast, aki az utcai eperfa alatt szenvedett ki, négy neveletlen gyermeket és munka nélküli feleséget hagyva maga után. A bírósági tárgyalást szélteben-hosszában sokáig vitatták. Kalor tizenkét évi szigorítottat kapott. Kilenc évet a mitrovicai börtönben húzott le. Példás magaviseletű fegyencnek ismerték. Bizalmatlanságában még inkább magába vonult. A börtönben kitanulta a kerészkedést, s büntetésének utolsó évében ő lett a főkertész.

Amikor kiszabadult, senki sem várta. Szülei már meghaltak, nővérei férjhez mentek, s őt különben is örökké restellték. Öccse egy környékbeli faluban élt, a szellemileg elmaradtak otthonában. Roskadozó vályogházukat rég lebontották. Hogy őutána ki örökölt — ki tudta volna azt kinyomozni? Az idősebb emberek már kezdték elfeledni, a fiatalabbak meg nem is hallottak róla, mintha idegen lenne. Đuro Pupeta olyasmiket mesélt, hogy szemet rak ki

a vasúton, hogy legyen miből élnie. Azután Pupeta is nyomát vesztette. A Beko kereskedelmi utazója később elmondta Kalor húgának, mintha egy ízben egészen véletlenül összefutott volna Kalorral. Már kopaszodott, fogatlan volt; egy újvidéki szálloda éttermében esett ez a találkozás, s Kalor azt mondta, hogy ő is kereskedelmi utazó, de hogy melyik cégé? a Varteksé? az Unisé? a Meblóé? Konyakot ivott, s közben keze és álla meg-megremegett. Még egyszer érkezett felőle hír, hogy pincérnek állt Svájcban. Azóta azonban senki sem hallott róla. Mintha sohasem lett volna a világon — sem ő, sem barátai, sem ellenfelei, sem a szülei . . .

BRASNYÓ István fordítása